Taktisk helhetsbild – grunden för kloka beslut snabbare än motståndaren

av Lennart Uller

Résumé

The author argues that the decisive and foremost aim before combat normally should not be to find a recognition-primed first decision of course of action but to create a holistically worked through tactical understanding of all possibilities and alternatives the situation implies. With this knowledge the commander will be able to take the upcoming series of well gauged, informed decisions faster than the opponent – prerequisites to win a dynamic combat. One decisive battle plan is concretized to illustrate the setting, demands and magnitude of the series of decisions regarding best course of action. It is argued that these must be based on a holistic tactical understanding of the situation, in-depth tactical knowledge/skill and thorough preparations. Arguments are partly drawn from Brig-Gen Gustafsson's (and members of his staff) 1991 experiences from one of the largest (double sided) field exercises in Sweden. Gustafsson was commander-in-chief of his division with almost full wartime strength (two Norrland brigades, one Norrland battalion, one Artillery regiment with support of one Army Air battalion, four attack divisions and three light attack divisions). The need for an analytical holistic approach before decisions are taken was experienced during the large forest fire west of Sala 2014.

BEDÖMANDE OCH BESLUT i stort för fördelning[1] var en alltid återkommande uppgift vid arméofficerarnas tvååriga högre kurser på dåvarande Militärhögskolan. Eleverna arbetade under tidsstress men än mer i vetskap om att hur de lyckades skulle inverka på deras framtida karriärmöjlighet. Eleverna hade omkring tre timmar för att lösa uppgiften.

Chefen sekt 2-3 på den stora övningen Nordanvind 1991, överste Jan Bergström, anser att en bedömandegrupp på fördelningsnivå "får ta max två timmar och då har orderarbete påbörjats under slutfasen av bedömandet".[2] En bedömandegrupp arbetar snabbast om alla är införstådda med en gemensam struktur för analys. Analytisk metod är normalt den bästa enligt Gary Klein om "man behöver ha en optimal lösning"[3] och problemet är mycket komplext. Traditionell bedömandemall ger en sådan struktur, är logiskt uppbyggd och lätt att förstå. Strukturen ger chef och stab hjälp att – inför sin första strid – successivt klara av att få ett allt säkrare grepp om hur denna ska grundas. Krävande iterativa återkopplingar i en pressad situation behövs sällan eftersom varje steg blir genomlyst och välgrundade slutsatser dras efter hand. På detta sätt skapas en bas för överväganden om fiendens och egna handlingsmöjligheter/-alternativ. Normalt valdes det för egen uppgifts lösande farligaste alternativet som grund för den därpå följande analysen av vilka egna handlingsalternativ[4] som fanns. De olika alternativens

styrka och svagheter bedöms efter kriterier som t ex möjlighet till snabbt avgörande, risktagning, överraskning, exponering för bekämpning och handlingsfrihet över tid (som väger tungt eftersom motståndaren kanske agerar på annat sätt än vad som bedömts farligast m h t vår uppgift).[5]

Det är genom sådana överväganden fiendens olika agerande prövas mot våra dito och i den sammanfattande analysen – val av eget handlingsalternativ – skapas en genomlyst taktisk helhetsbild inför den kommande striden. Denna genomarbetade helhetsbild gör det möjligt att fatta den serie av snabba och säkra beslut som krävs i det kommande stridsförloppet, vilket utvecklas enligt sin egen dynamik. Det är på detta sätt man förmår fatta bra beslut snabbare än motståndaren.

Tillämpad på bataljon tar den drygt tre timmar för att komma fram till hur chefen bör välja att lösa sin stridsuppgift.

Den numera gängse metoden är istället PUT, Planering under tidspress. Tillämpad på bataljon tar den drygt tre timmar[6] för att komma fram till hur chefen bör välja att lösa sin stridsuppgift. (Det är 50 % längre tid än ett avsevärt mer komplext bedömande i en fördelningsstab. Tiden var 2-2,5 timmar för prov i bedömande m m på bataljonsnivå under den tidigare utbildningen som kadett på Karlberg). PUT framförs nu som eftersträvansvärd – även på operativ nivå.[7]

PUT innebär en strävan att så snart som möjligt identifiera *ett* handlingsalternativ som chefen beslutar gå vidare med – utan en alternativjämförelse.[8] I Steg 1 analyseras vad högre chef vill uppnå med den ställda uppgiften[9] och görs en översiktlig bedömning av tidsförhållanden, terräng m m. I de mer uppenbara situationer att en ”tidig igenkänning av ett handlingsalternativ”[10] kan göras vinns (naturligtvis) inledningsvis tid genom att man direkt därefter kan utforma detta alternativ i detalj.[11]

Om inget handlingsalternativ identifieras bör man acceptera detta och börja om på nytt – ”om man behöver en optimal lösning”[12] – genom att istället övergå till ett traditionellt bedömande.[13] Jämfört med *Metodhandbok – för bataljon 2007* skulle man därmed vinna minst 30 minuter till beslut samtidigt som en så allsidig och opåverkad grund som möjligt skapats. Den är underlag för en genomarbetad taktisk helhetsbild som grund för *snabbheten i serien av kommande beslut – inte genom att med genvägar eftersträva ett första snabbt beslut*.

PUT gör istället i *ett Steg 2*, med återkopplingar i en pressad situation till Steg 1, fördjupade analyser. De flesta människor kommer ofrånkomligen i Steg 2 att – medvetet eller omedvetet – påverkas av de grunt underbyggda slutsatser som det första steget under 40 minuter redan genererat. Otillräckliga slutsatser för att identifiera ett alternativ i Steg 1 men tillräckliga för att i Steg 2 påverka fortsatta bedömningar

Under 40 minuters begrundanden i Steg 1 fick chef och stab inte grepp på hur uppgiften ska lösas. Har detta skapat självförtroende eller osäkerhet inför striden? Vad som ska framkomma i Steg 2 bl a genom återkopplingar till Steg 1 ska bidra till underlag för beslut och order. Men kompanierna måste få tillräcklig tid att förbereda sig inför elddopet mot en eldkraftig, pansrad motståndare. Ju längre bataljonsordern dröjer desto fler kommer att stupa p g a att längre förberedelsetid hade behövts inför den första striden. Skapar detta en känsla av brådska när återkopplingarna ska göras av chef och stab? Påverkas kreativiteten? Riskerar

man att bara fördjupa mer i detalj vad man översiktligt redan kommit fram till i Steg 1?

Mot denna bakgrund ska bedömas om man i Steg 2-3 verkligen kan frigöra sig från de intellektuella tankebanor som redan under 40 minuter skapats i Steg 1. Under Steg 2-3 ska under 50 minuter, med stöd av återkopplingar till Steg 1, fördjupat analyseras terrängen, eget läge, motståndarens läge och troliga handlingsmöjligheter utifrån hans bedömda syfte/uppgift[14] samt egna handlingsalternativ visualiseras med enkla skisser.

Härefter, i Steg 4, sker under totalt 30 minuter en process återigen med återkopplingar (denna gång till målbild, planeringsoleat, tidsförhållanden, motståndarens handlingsmöjligheter, våra handlingsalternativ m m) för att få en helhetsbild att växa fram eller att få ”en känsla av att ha en god situationsförståelse” (”koll på läget”). Alltså fortsatt intellektuellt krävande iterationer – medan kompanierna väntar på order – för att identifiera framgångsfaktorer (rimligen främst relevanta för det alternativ man efterhand stannat inför).

Steg 5 i PUT avser att göra en ”genial plan” under 25 minuter. Planen prövas sedan i ett spel under 45 minuter som underrättelsechefen ska vara förmögen att göra samtidigt som inför den första striden ytterligare underrättelser om fiendens rörelser inflyter. Efter drygt tre timmar kan bataljonschefen fatta sitt beslut – om inte spelet visar att alternativet har allvarliga brister och ett nytt handlingsalternativ måste väljas och processen göras om. Den helhetsbilden som tillkommit på detta sätt ska sedan utgöra grund för serien av dynamiska beslut som ska börja om några timmar i mötet med motståndaren. En motståndare som agerar på det sätt han tycker är lämpligt.

Det finns utöver vad som redan nämnts en del svagheter i denna metodik. Allvarligast är att Steg 1:s påverkan på de iterativa återkopplingarna, analyserna och urvalen i Steg 2-4 riskerar att aspekter i helhetsbilden förbises. Det enda man fördjupat sig i är *ett* sätt att lösa uppgiften baserat främst på vad man tror är fiendens troligaste agerande.[15] Motståndarens *olika* handlingsmöjligheter[16] analyseras bara begränsat.

Det traditionella bedömandet syftar till att ge en mer fullständig helhetsbild. En sådan är nödvändig för att i kommande dynamiska förlopp kunna *fatta bra beslut snabbare än motståndaren.*

Fördelningschefen vid Nordanvind 1991,[17] översten 1. gr Ingvar Gustafsson, skriver:

> Vår tids bedömandemall tror jag är en avgörande och god modell för taktiskt tänkande och den inleds med att bestämma vad vi vet om fienden och analysera hans handlingsmöjligheter. Sedan följer våra egna alternativ. Ett beslut med gott underlag kan vara genomfört på kort tid. Bättre genomtänkt än för snabbt. Så tycker jag om hur beslutsarbetet i militär taktik skall ske. Tiderna förändras och tillgänglig tid kortas, men vissa underlag måste alltid finnas med för ett bra beslut.[18]

PUT har hämtat inspiration från John F Schmitt[19] som saknar personlig erfarenhet av att leda bataljon eller högre förband, och Gary Klein. Gary Klein saknar personlig erfarenhet av militär beslutsfattning. Han kan därför tillåta sig påstå – utan närmare kommentar – att erfaren personal i beslut under tidspress väljer ”the first option that looks like it will work”.[20] Detta skulle styrka tesen att korta överväganden räcker för att fatta ett beslut. Detta är något endast den chef med betydande tillgång till eldkraft som direkt kan sättas in vid kommande problem kan tänkas besluta för att undvika onödigt många döda. (En chef i Sverige med våra resurser och denna syn på ansvar för den strid hen skickar ut sina soldater i skulle

naturligtvis omedelbart förlora förtroendet att tillåtas leda sitt förband). Klein har vidare observerat en brigadchef som efter att ha tittat på kartan ganska direkt kan välja ut den lämpligaste platsen att med attackflyg och artillerield fördröja en framryckande fiende.[21] Klein anför denna för en taktiskt kunnig person triviala observation som grund för sin teori om hur man kan fatta snabba beslut inför strid. Menar Klein att brigadchefens under hela den kommande serien av beslut i striden ska fattas på detta sätt?

Klein rekommenderar efter sina studier av metoder i USA en snabbare beslutsfattning än tidigare. *Vad Klein inte diskuterar är om det inledande snabba beslutet är av mindre vikt än den inledande* helhetsbild *en militär chef behöver för att den stora mängd kommande beslut i striden ska kunna fattas snabbare än motståndaren.* Genom att utgå från motståndarens troliga avsikt (vad vet man om den?) ska man tidigt kunna bestämma ”Course Of Action”, COE![22] Metoden har tillkommit därför att det ska ha framkommit att den traditionella metoden inte användes. Den ska ha ansetts för tidskrävande och krånglig.

I Sverige användes det traditionella bedömandet under 60-, 70- och 80-talen.[23] Under 1990–1992 var författaren chef för Artilleri- och ingenjörshögskolan och hade där för utbildningen i taktik (brigadnivå) tillgång till sex av arméns skickligaste taktiklärare[24] som utbildade enligt den traditionella bedömandemodellen och nådde goda resultat med eleverna. Erfarenheten 1993 från SSÖ, den då årliga stora Stabstjänstövningen, var också att det traditionella bedömandet användes och ansågs lämpligt.[25]

Efter 1992 ändrade utbildningen i armétaktik på Militärhögskolan karaktär när de högre kurserna på armélinjen samordnades mer direkt med marin- och flyglinjerna och tiden för armétaktik skars ned.[26] Fältövningarnas distinkta seminarieform avseende taktisk innebörd av de order eleverna formulerat – något som är förutsättningen för en ordentlig fördjupning – fick mer karaktären av diskussionsfora. 2003 hade man fjärmat sig från djupanalyser av fördelnings-/divisionsnivån till förmån för mer övergripande resonemang omkring insättande av division, armékår eller operationer med alla försvarsgrenar. Detta kan var en bakgrund till en förändrad syn på och kunskap om det traditionella bedömandet.

Dagens krigsvetenskap och taktik på Försvarshögskolan ger huvudsakligen en teoretisk utbildning utan praktisk applikation.[27] Examen i dessa ämnen idag kan liknas med examen i ett komplext språk som franska men utan att eleverna kan tala franska efter examen eftersom de i undervisningen inte tränats att omsätta grammatiken i talat språk.[28]

> *Förtrogenhet med armétaktiken – särskilt högre armétaktik – kräver erfarenhet och tid att nå.*

Krig vinns endast om kompanier (och bataljoner) får väl avvägda uppgifter och utförbara order i så god tid att alla tillräckliga och nödvändiga förberedelser hinner utföras. Bara därigenom minskas så långt möjligt antalet stupade och sårade. Detta kräver att man på brigad- och divisionsnivån liksom i operationskonsten har så djup förtrogenhet med armétaktik att man förstår hur de stridsuppgifter som ges till högre förband utförs i fält av kompanier och bataljoner.

Förtrogenhet med armétaktiken – särskilt högre armétaktik – kräver erfarenhet och tid att nå. De högre kurser som genomfördes vid dåvarande Militärhögskolan fram till början av 1990-talet gav en *förståelse* om komplexiteten. Eleverna krigsplacera-

des i högra staber som, i VU-60-systemet,[29] övades vartannat år och däremellan – beroende på chef och eventuellt inställd repetitionsutbildning – fältövades nyckelpersoner i staben omkring förbandets uppgifter. Den tidigare eleven gavs genom äldre kollegers större erfarenhet därigenom möjlighet att tränga längre in i och fördjupa sin förståelse för vad högre armétaktik verkligen innebär.

Den tredjedel av eleverna vid de högre kurserna som erhöll förord till aspiranttjänst i generalstabskåren (gstasp) vann efter två års prövotid oftast – inte alltid – inträde i kåren och blev generalstabsofficerare (GSO) där nästan hälften var krigsplacerade i fördelningsstaberna.[30] Några blev taktiklärare vid de högre kurserna och fick därigenom möjlighet att under ytterligare två år – med stöd av en i taktik mycket skicklig äldre kollega, kurschefen[31] – utveckla en väl grundad *förtrogenhet* med högra armétaktik. Detta och viss erfarenhet att omsätta taktik och högre armétaktik i stridsliknande situationer[32] är grund för denna uppsats.

Belutsfattning – igenkännande resp analytisk

I en mycket ambitiös studie publicerad i januari 2005 gör sex deltagande officerare på egen hand bedömanden i tre spelsituationer (en anknuten till anfallet över Suez-kanalen 15-18 oktober 1973 under Yom Kippurkriget). De kommer med *individuella och iterativa metoder* snabbt fram till igenkännande av hur de vill lösa uppgiften. För en deltagande överste ”uppenbarar sig” i spelet planens huvuddrag efter 12 minuter. *Så går inte militär beslutsfattning till inför strid (som alltid medför förluster)*.

Som general Sharons stabschef 1973 i Yom Kippur hade översten utnyttjat de skickligaste i staben för att tillsammans skapa en helhetsbild som underlag till en solid grundplan inför de mycket komplexa och förlustbringande strider som förestod för att komma över Suezkanalen. *Detta arbete sker inte snabbast genom att försöka samordna individuella, iterativa analysprocesser utan med en gemensam metod för analys*. Det är på detta sätt militära chefer fattar beslut inför strid. Strid med högre förband – men oftast även med bataljon – hanterar en alltför komplex materia för att grundas på inriktning av den förestående striden baserad på att återkommande iterativa överväganden i en pressad situation verkligen för processen framåt.

Under övningen Nordanvind 1991 bildade C sekt 1, Underrättelsechefen, Artillerichefen, Chefen sekt 2-3 en bedömmandegrupp vid 12. Fördelningen med uppgift att ta fram en plan för striden över tid.

Miloordern till 12 fördelningen var:

> – Hindra fiendens utbredning inom Gällivareområdet. Beredd slå de Luftlandsatta förbanden i Gällivareområdet. – Beredd anfalla i nordlig alternativt Sydlig riktning enligt MB N Operativa verk. Förband: NB 35, NB 51, 3 Artreg (haub 77 B)

Detta löstes på c:a två timmar genom:[33]

> 1. ANALYS. Underlag från bedömmandegruppen analyseras inom stabens olika sektioner. Analyserna åter till bedömmandegruppen för avdömning m m.
>
> 2. BEDÖMANDE Här deltar fördelningschefen som gör erforderliga avdömningar. Samverkan kan påbörjas med understödjande förband.
>
> SLUTLIGEN Föredragning för fördelningschefen. Beslut – Order skrivs ut.

Taktik i Nato och Norden

Klein-Schmitts modell innehåller också idén om ”Shaping the battle”. För att genomföra

Förtrogenhet med armétaktiken kräver erfarenhet och tid att nå. Foto: Jimmy Croona, Försvarsmakten.

amerikansk utrikespolitik med en militär operation insätts ofta den amerikanska marinkåren. Det sker med så tillräckliga resurser att ett oftast offensivt sätt är möjligt så att man med hög grad av säkerhet kan nå målet innan den politiska viljan i USA försvagats. Ett offensivt uppträdande baserat på överlägsen eldkraft möjliggör i sig också – beroende på motståndarens styrka m m – att man i vissa lägen kanske med framgång kan använda ”recognition-primed” beslutsmodell liknande Steg 1 i PUT vid ”igenkänning av handlingsalternativ”.[34]

Doktrinen ”Choosing the battle” bör med tillgängliga resurser i Norden vara vårt fokus – alltså att välja vilken strid vi kan ta för att nå lokal överlägsenhet: Fiendens mjuka, svaga delar ligger inom räckhåll för realistiska förutsättningar, fortfarande också när vi nu blivit en del av Nato. Detta avgör vad som för oss är klokt taktiskt uppträdande, rimlig risktagning m m. Men detta är en strid som mer sällan, enligt författarens bedömning, leder till tidigt ”igenkännande av handlingsalternativ” – situationen är för komplex och kräver en traditionell metodisk analys.

Utländska erfarenheter, särskilt amerikanska med fundamentalt andra premisser, bör endast med stor försiktighet tillämpas under våra – annorlunda – operativa förutsättningar och resurser.

Taktisk förståelse och vana

Varje officer i förbandstjänst genomförde från början av 1960-talet till början av 1990-talet ett stort antal bataljonsövningar och utbildningsåret avslutades med stora militärområdesvisa slutövningar med alla utbildade bataljoner inom militärområdet samt stora övningar för att träna funktionernas strid. Varje år krigsförbandsövade

två fördelningsstaber och ett stort antal brigadstaber och bataljoner. Dagens erfarenhetsbrist kan och bör så långt möjligt kompenseras med fältövningar. Bristen bör föranleda försiktighet med slutsatser av enkätundersökningar m m.[35]

Utbildningens mål var fram till 1990-talet arméofficerare som skulle fatta beslut om t ex en pansarbataljons drygt 1 000 soldater, 24 stridsvagnar 4 (+12) artilleripjäser m m eller kunna vara stabsmedlem i infanterifördelningar med tre infanteribrigaders 17 000 soldater eller i pansarfördelningens upp till 22 000 soldater och (nominellt) 288 stridsvagnar (i gynnsammast läge 360)[36] med understöd av 96 artilleripjäser.

Dynamisk beslutsfattning och krav på analys inför beslut

Dynamisk beslutsfattning är en numera ofta använd term för något lika gammalt som krigskonsten och karakteristiskt för framgångsrika fältherrar i historien. Den var en förutsättning för den strid i Skåne,[37] konkretiserad nedan, där stor eldöverlägsenhet var bärande idé.[38] Ett ytterst komplicerat stridsförlopp understött av ÖB och Militärbefälhavare skulle under mindre än ett dygn avgöra Sveriges framtid.[39] Kvalitékraven och magnituden som präglade analyserna såväl före som under striden torde lätt inses. Fördelningschefen, hans tre till fem brigadchefer och 9-15 bataljonschefer uppfyllde mycket högt ställda krav.

Två timmar efter att landstigning börjat kunde Militärbefälhavaren fastställa fiendens kraftsamling.[40] 4-5 timmar senare eftersträvades m h t styrkeförhållandena[41] att Pansarfördelningen anföll. Brohuvudets skal låg då 10-15 km innanför stranden. Två pansarbrigader anföll på 6-8 km bredd med fördelningens samtliga stridsvagnskompanier (200 stridsvagnar)[42] i täten. Artilleriunderstödet framför de främsta fyra bataljonerna gavs av åtta artilleribataljoner ledda av två artilleriregementsstaber[43] för att tillsammans med samordnad kanoneld inom alla stridsvagnars räckvidd skapa genombrott i skalet framför *en* pansarbataljon.[44] Där fullföljdes fördelningens anfall omedelbart men på liten bredd. Angriparen hade i detta läge handlingsfrihet med ca 100 stridsvagnar (ej bundna i skalet). Eventuella motanfall (för oss gynnsammaste agerande med duellsituation[45] 2:1) kunde omedelbart mötas med alla stridsvagnar. Mot fiendens fördröjningsstrid (farligaste agerandet) skapades med samtliga kvarvarande stridsvagnar i fronten förutsättningar för högsta framryckningstempo. Innan skymningen måste terräng för kanoneld mot landstigningsstränderna ha hunnit tas – annars väntade urlastning med ytterligare stridsvagnsregementen, vilket skulle bli fördelningen övermäktigt. Det farligaste var därför om angriparen med skickligt utnyttjande av terrängen skulle kunna tvinga fördelningen till så många anfall för att ta nästa terrängparti och därefter nästa o s v att vi inte hann nå stranden innan skymningen hindrade effektiv stridsvagnsstrid och framryckning. Våra beslut handlade om att möta detta på bästa sätt samt skydda flanker och säkra underhåll.[46]

> *Fördelningschefens beslutsfattning var (15-)30 minuter – med åtföljande krav på brigadchefernas och bataljonschefernas.*

Fördelningschefens beslutsfattning var (15-)30 minuter – med åtföljande krav på brigadchefernas och bataljonschefernas – krävdes för att under det 10-15 km djupa anfallet steg för steg ta ny terräng och snabbt föra anfallet framåt. Baserad på utomordentlig

förtrogenhet med terrängen genom noggranna tidigare analyser och ingående bedömningar av tänkbara scenarier under talrika fältövningar i aktuella områden[47] analyserades på nytt helhetsbilden inför det nu aktuella anfallet genom ett grundläggande bedömande. Med *alla chefer långt* fram säkrades sedan hela tiden en god uppfattning om läget. Allt detta lade grund för att på 5-30 minuter[48] vid varje beslutstillfälle säkert kunna väga egna handlingsalternativ[49] mot fiendens agerande. På detta sätt fattades fortlöpande beslut under anfallets 12-14 timmar[50] i högt tempo innan skymningen föll.

En annan typ av problem präglade beslutsfattningen vid andra typer av kustområden med skärgård m m.[51] Här blev fördelningarnas och brigadernas strävan – utnyttjande fiendens luckor – att nå landstigningsplatserna. Ofta passartad terräng gjorde det dock möjligt för fienden att genom luftlandsättningar kunna fördröja våra anfall tillräckligt för att genom fortsatt landstigning uppnå erforderlig egen styrketillväxt. Om detta skett blev den bärande idén en annan – anfall riktades mot farledsförträngningar eller terräng varifrån fortsatt insegling kunde hindras, inledningsvis med indirekt, senare direkt eld. Tidsförhållandena var inte lika snäva som i Skåne. De styrdes av fiendens mer begränsade utbredningsmöjligheter i ofta småbruten terräng från de initiala landstigningsplatserna för att hindra vår tillgång till sådan terräng där vi kunde hindra fortsatt landstigning. Det grundläggande bedömandet avgjorde om kraftsamling skulle ske för att ta landstigningsplatserna eller att ta terräng där luftvärnsskyddat rörligt uppträdande artilleri med indirekt eld kunde avbryta fiendens styrketillväxt och därefter kraftsamla mot landstigningsplatserna eller en kombination av detta. Detta är ingenting som lämpar sig för ”tidig igenkänning av ett handlingsalternativ”. Denna strid är också exempel på manöverkrigföring, återigen en modern term för hur en klok fältherre utnyttjar sina resurser, lika gammalt som krigskonsten.

Liknande anfallsmål gällde vid anfall mot luftlandsättningar i anslutning till flygfält där fienden kringgicks för att snarast nå landningsbanorna med eld och hindra landning.[52]

Den strid som i dag är mer aktuell för strid med division(-er) torde vara i norr där motsvarande avgöranden genom anfall inte längre[53] är möjligt. Angriparen kommer alltid att ha en möjlighet att tillföra förstärkningar. Striden kanske i framtiden bäst inriktas mot utnötning (genom manöverkrigföring) av motståndaren kombinerat med omfattande drönarutnyttjande och förbindelseförstöring. Utförandet av de anfall detta innefattar kräver samma förberedelser som under kalla kriget.

Det avgörande för snabbhet i den serie beslut striden handlar om är inte att det första beslutet fattas snabbt utan att först skapa en solid taktiskt genomarbetad helhetsbild, ha djupa taktiska insikter och genom noggranna förberedelser. Detta sker (i icke uppenbara situationer) på ett säkert sätt snabbast i traditionell bedömandemall. Den genererar organiskt de framgångsfaktorer m m Metodhandboken tar upp.[54] Sådan förberedelse ger bästa underlag för snabba, goda beslut under den kommande striden.[55]

Fördelningschefen under Nordanvind 1991, översten 1. graden Ingvar Gustafsson[56] understryker ”betydelsen av att behärska mallen för bedömande. Många gångers övning gör att jag behärskar den och kan tillämpa den i snabba situationer. Utan bedömandemallens innehåll blir det inga bra beslut i snabba situationer”.[57]

Han exemplifierar detta under övningen från Nordanvind 1991:

> Centralt i fördelningens anfallsområde låg ett dominerande höjdparti (Teletöisentunturi). Överraskande hade fienden lyckats erövra partiet och eliminera vårt försvar där. I fördelningsstaben kallades till snabb överläggning i en beslutsgrupp med fördelningschefen närvarande. Jag har det bestämda minnet att mötet inleddes med att vi bedömde hur fienden med sin tillgång till insyn i fördelningens område skulle påverka fördelningens fortsatta strid (artillerield, leda flyginsatser, tillföra ytterligare trupp). Våra alternativ var minst tre (rök, artillerield, återta terrängen). Efter ganska kort tids överläggning kunde vi besluta om en kombination av artillerield och anfall med en bataljon ur NB 51. Jag bedömer att beslutsprocessen var endast tio minuter lång. Order gavs och fördelningschefen for genast till området för att följa den insatta bataljonens strid.[58]

Var det något man som elev, i vart fall under 1970-talet, hade med sig från taktikutbildningen var att det finns inga genvägar. Det var alltid rätt att göra ett ordentligt bedömande av fiendens handlingsmöjligheter och – utifrån den för oss farligaste – analysera vilka egna handlingsalternativ som fanns och väga dessas styrka och svagheter innan man väljer att gå vidare med det alternativ (alla är ju genomförbara) chefen tar ansvaret för att genomföra.

Detta är alltmer nödvändigt ju mer komplext problemet är t ex vid bataljons eller brigads eller divisions anfall för att avgöra *var* fienden ska avskäras samt *var* ett eventuellt huvudanfall ska sättas in eller om man hellre ska tillämpa någon form av ”svärmningstaktik”[59] tillsammans med drönare för att m h t fiendens motverkan utan stora förluster nå initial framgång på vissa ställen (som sedan kan fullföljas). Vid den mindre komplexa situation en kompanichef ställs inför är kanske PUT-metoden användbar för att snabbt få en tillräcklig helhetsbild och direkt hitta en lösning liksom ibland även för en bataljonschef.

En jämförelse kan göras med ledningen av brandbekämpningen väster Sala[60] vid den stora skogsbranden 2014. Efter fyra dygn togs metodiskt ett samlat grepp om situationen genom att *en* insatsledare utsetts. Först när detta var klart och man fått en ordentlig helhetsbild[61] kunde långsiktiga, konstruktiva åtgärder snabbt vidtas. Sålunda utsändes – unikt – fyra VMA (Viktiga Meddelanden till Allmänheten) inom loppet av några minuter med varningar om eventuella utrymningar m m samt gjordes järnvägen genom området strömlös och ledningarna jordades. Därefter kunde olika alternativ för att insätta befintliga och senare tillkommande släckningsstyrkor beroende på vindar, terräng, bebyggelse, hindrande vattendrag m m övervägas och beslutas på ett samlat sätt. Genom att vinden skulle mojna på kvällen dagen efter kunde man övergå till mer välplanerad släckning av själva branden vilket pågick ytterligare sex dygn med bl a internationella resurser för vattenbombning.

Författaren är överste och ledamot av KKrVA .

Noter

1. Samma nivå som dagens Division.
2. Överste Jan Bergsström, Norrlands Trängregemente, C sekt 2-3, 12. fördelningen med två Norrlandsbrigader, Nbat, Artreg, Arméflygbat, Milouhgrp, fyra div Jakt/Attack, tre lätta attackdiv, två spaningsdiv under övningen Nordanvind (jfr not 17); ebrev t förf 2024-12-13 kl 16:12.
3. Klein, Gary: ”Strategies of Decision Making”, *Military Review*, maj 1989, s 61. Klein har utvecklat recognition-primed decision (RPD) efter omfattande studier av hur bl a brandmän i insats och militärer tenderade att fatta beslut. ”RPD has been described in diverse groups including trauma nurses, fireground commanders, chess players, and stock market.” ”Recognition-primed decision”, *Wikipedia*, *https://en.wikipedia.org/wiki/Recognition-primed_decision*. Klein saknar egen erfarenhet av militär beslutsfattning vilket kan förklara hans påstående att en militär chef inte eftersträvar den bästa lösningen (ibid, s 59, 2. stycket) och beskrivningar av arbete i amerikanska militära staber med förekomst av ogenomtänkta förslag och långtgående detaljanalyser m m (ibid, t ex s 57 1.-2. styckena) – väsensskilt från arbetsmetoder i svensk fördelnings-, brigad- eller bataljonsstab (åtminstone fram till 1990-talet).
4. Jfr *Arméreglemente* 2, 1995, s 187 och 188, ibid, s 186 andra stycket och s 188 andra stycket. AR 2 utgår från att kunna ”ta och bibehålla initiativet”, s 37, och bedömandemallen s 185 utgår från detta – jfr not 49.
5. Jfr *Arméreglemente* 2, s 187 och 188.
6. *Metodhandbok för bataljon – 2007*; ”Exempel på detaljplan för bedömande arbete, tillgänglig tid är fyra timmar.” – 40 minuter är avdelade för att ”utarbeta order, beslutstödplan samt uppföljningsplan”. (Hur länge gäller dessa planer i ett dynamiskt förlopp?).
7. Wallin, Matthias: ”Rethinking Military Planning for Modern Warfare”; *KKrVAHT*, 1. häftet 2024, s 101-104.
8. *Metodhandbok för bataljon* – 2007, exempel på detaljbedömande, moment 3.
9. Ibid, Planeringsmetod – detaljerad beskrivning 5.4.
10. Thunholm, Peter; Widén, Jerker och Wikström, Niklas (red): *Militära arbetsmetoder*, Universus Academic Press, s 119, ISBN 978-91-87439-47-6.
11. Ibid, s 119.
12. Klein, ”Strategies of Decision Making”, s 61.
13. Som, påbörjat efter det första steget enligt PUT, skulle bli klart 30 minuter tidigare jämfört med metodhandbokens bedömande m m.
14. Vilket alltså enligt metodhandboken (och Klein) det är tänkt att bataljonschefen ska räkna ut med hjälp av högre chefs bedömningar.
15. Hur tror man sig kunna fastställa detta på bataljonsnivå?
16. Tillräcklig detaljeringsnivå: ”med kraftsamling till…”; ”med huvuddelen…”; ”med mindre del…”; ”Först…därefter…” o s v.
17.

Nordanvind 1991	*Fördelningschefen ledde sin egen 12. fördelning (reducerad)*
24 000 man. 5 200 fordon	**A-styrka:** 12. Förd (Två nbrig, en nbat, Artreg, Arméflygbat, Milouhgrp, fyra div jakt/attack, tre lätta
40 hkp. 150 flygplan	attackdiv, två spaningsdiv)
23 bataljoner	**B-styrka** (fiende): nbat, strvbat, två njägbat, kustjägkomp, fem attackflyggrp, hkp (ur marinen)
25 fristående kompanier	Leddes av, fobef Kalix försvarsområde, öv Per Mohlin.

18. Öv 1. gr. Ingvar Gustafsson; ebrev till författaren 2024-10-20 kl 20:41.
19. Major (USMC) John F Schmitt var 12 år infanteriofficer i amerikanska Marinkåren (USMC) och var bl a kompanichef ”Weapons Company” och ”Light Armoured Vehicle Company” i USMC innan han 1986 kom till USMC Doctrin Center. Han fick där uppdrag att utarbeta Marinkårens ”filosofi för krigföring”, FMFM1 WARFIGHTING, grundad på Clausewitz och Sun Tzu. Den var ”USMC doktrin” och ”ger en bred vägledning i form av begrepp och värderingar”, General A M Gray,

Commendant of the Marine Corps, 1989; The Clausewitz Homepage, *http://www.clausewitz.com,* Warfit1. Schmitt utarbetade efter att ha lämnat aktiv tjänst *Mastering Tactics* 1993 med 15 stridsscenarier – grupp, pluton, kompani samt bataljon och två för marinkårens brigadnivå; Schmitt, John F: *Marine Corps Gazette's Mastering Tactics*, Marine Corps Association, Virgina, 866-622-1775. Scenarierna är delvis skissartade och kommentarerna är till ingen del fullständiga – som det förefaller avsiktligt. Syftet ger främst intrycket av en vilja att väcka intresse för taktik på lägre nivåer. Det är en betydande skillnad mot överste Rommels lärobok med ca 40 kompletta stridsskildringar på kompani-bataljonsnivå i Rommels, Erwin: *Infanterie greift an*, Ludvig Voggenreiter Verlag, Potsdam 1937, med noggranna erfarenhetsanalyser av resp stridssituation. Schmitts syfte kan också ha varit att utmana en tradition av "top down"– detaljerad styrning. För svenska förhållanden torde just uppdragstaktik bli ett problem i förhållande till en mer rigid tradition i Nato. Den är förmodligen fotad i de operativa och taktiska förutsättningarna när man på 38 mils bredd skulle möta 20 sovjetiska divisioner med över 4 000 stridsvagnar som stod klara för anfall med några timmars marschberedskap i Östtyskland (senare DDR) med efterföljande betydande "Follow-on-Forces".

20. Klein, "Strategies of Decision Making", s 59, 2. stycket.
21. Ibid, s 58, 2. stycket.
22. Oaktat begränsade personliga erfarenheter på chefsnivå har Schmitt tillsammans med Klein 1999 utvecklat vad som blivit "The Recognition-Primed Decisison Model" där ledstjärnan alltså är "Commander and staff try to understand [the] mission while also deciding how to proceed. Identifying a base COA early can guide mission analysis". Ross, Karol G; Klein, Gary A; Thunholm, Peter; Schmitt, John F och Baxter, Holly C: "The Recognition-Primed Decision Model", *Military Review*, jul-aug 2004, s 6-10. (Jfr not 3).
23. Författarens erfarenheter som elev, lärare i högre armétaktik och operationkonst under sex år samt som övad i olika befattningar.
24. En blev ÖB, tre blev 3/2-stjärniga generaler och två brigadchefer.
25. Författaren var som fördartch (med stabschef och nyckelpersoner i regementsstaben) övad tillsammans med fördelningschefen.
26. Jfr författarens artikel Uller, Lennart: "Arméns högre taktikutbildning", *KKrVAHT*, 1. häftet 2001.
27. Jämfört med vad som var en självklarhet för taktisk kompetens under kalla kriget.
28. Det kan också liknas vid en arkitektexamen utan att efter masterexamen kunna rita hus; examen från en musikhögskola utan att kunna komponera/behärska ett instrument eller från en konstakademi utan att kunna måla en tavla.
29. VU-60 var ett system med fullständiga krigsförbandsövningar vart fjärde år och däremellan vartannat år särskilda övningar för befälen.
30. 50 GSO/gstasp var krigsplacerade i de tio fördelningsstaberna av 105 GSO i aktuell nivå (därutöver fanns ca 40 högre GSO).
31. Ofta fördelningsstabschef.
32. Artillerichef vid 3. pansarbataljons (ur P 1) anfall mot luftlandsättning 1968; Artavdch (motsv) vid 16. Fördstabens, IB 2 mm KFÖ vid anfall mot luftlandsättning S Borlänge 1973 inför övergång av Dalälven för att – tillsammans med IB 13 – hindra landstigning i Gävle; Brigadhaubitsbataljonschef; C AIHS med ytterst kvalificerad brigadtaktik; fördelningsartillerichef och regementschef 1990–1994. (Fältövning i krigsterrängen; Övad med regementsstabens nyckelpersoner och fördelningschefen vid Arméns och MHS årliga Signal- och Stabstjänstövning resp vid Artilleriskjutskolan 1993).
33. Överste Jan Bergström; ebrev till författaren 2024-12-11 kl 09:54 och kl 16:22.
34. Thunholm, Widén och Wikström (red), *Militära arbetsmetoder*, s 118-119; jfr också not 20.
35. Jfr bl a Tyrling, Pontus: *Beslutsstödsplan: En tillgång eller ett hinder*, FHS HOP, 2023-11-20.
36. Den redan i kustfördelningens strid insatta pansarbrigaden underställdes fördelningschefen liksom Skaraborgsbrigaden när den ankommit och – om ÖB kunnat fatta beslut i tid – även Sörmlandsbrigaden.
37. Jfr anfallsbilden i *Arméreglemente* 2, s 112-113.
38. Jfr eldöverlägsenheten vid avvärjningssegern Tali-Ihantala 25 juni–30 juni–9 juli 1944.

39. Anfallet avgjorde om Sovjets landstigning skulle misslyckas eller inte och ÖB koncentrerade all kvarvarande jakt m m till Skåne för att skydda Pansarfördelningens anfall. Lyckades inte detta anfall skulle vi ha förlorat två tredjedelar av alla stridsvagnar i södra Sverige.
40. Omkring två timmar efter landstigning samlade fördelningschefen med chefsomgång och artilleriregementschef, samtliga brigadchefer och bataljonschefer utanför brohuvudets skal längs det 6-8 km breda området där fördelningschefen efterhand bedömt att de gynnsammaste förutsättningar för framgång förelåg. Där mötte alla försvarande chefer (eller ersättare för stupade) som kunde lösgöras ut kustförsvarsstriden och gav anfallande chefer detaljorientering om fiendens gruppering etc. Militärbefälhavare, MB, fördelningsstabschef och brigadchefs ställföreträdare ledde tillkommande pansarbrigader till området och MB hade koncentrerat ingenjörförband för att säkra sjöpassen och allt luftvärn till skydd av samling och vid anfallet Hawförbanden; Riksarkivet SE/KrA/0212/001:H/F 13 b/1 MHS Ali 1974-07-30 Fältövning A:2 ”PM Pansarfördelning” och dåvarande fördelningsstabschefen, senare översten, Bruno Nilsson, kurschef Ali HK 73/75.
41. Efter 30 % förluster ca 200 (ev 270) stridsvagnar; angriparen bedömdes också få 30 % förluster i striden med kustförsvarsfördelningen och hade då kvar 200 mt strv och 45 amfibiestrv i brohuvudet och handlingsfrihet (övriga låsta i ”skalet”) med ca 100 strv (strvreg och mek reg) mot pansarfördelningens ca 200 stridsvagnar (270 om Sörmlandsbrigaden, P 10 genom ÖB hunnit nedtransporteras till Skåne).
42. Ibid. Fördelningens *samtliga stridsvagnskompanier* – även de ur bakre pansarbrigad och den redan i kustförsvarsfördelningens strid insatta brigaden – anföll i fronten för högsta anfallstempo eller omedelbar tillgänglighet mot fiendens ev motanfall.
43. Ett artilleriregemente med tre artilleribataljoner samverkade med pansarfördelningens eget artilleriregemente.
44. Varje pansarbataljon angrep ”skalet” runt brohuvudet på en bredd av 1,5-2 km mot vilken 30-40 fientliga stridsvagnars eld kunde riktas.
45. Stridsvagn 103 gynnades i dueller av att snabbt kunna inta en stridsställning och därifrån möta en anfallande stridsvagn (hellre än tvärtom).
46. Stridsvagn 103 hade 50 skott (patroner) i vagnen.
47. Pansarfördelningen hade i Skåne 14 rekognoscerade anfallsalternativ, pansarbrigaderna 28.
48. Överste Jan Bergström; ebrev till författaren 2024-12-13 kl 16:12.
49. När man själv tar initiativet som t ex anfall mot landstigning vid öppen kust är *egna alternativ utgångspunkten* för att nå högt tempo.
50. Sommarhalvåret.
51. Som våra sjöstridskrafter utnyttjade för att försöka komma innanför angriparens skyddsstyrkor och bryta angreppet redan till sjöss.
52. Arlanda hade redan i början av 1970-talet en kapacitet till styrketillväxt på en luftlandsättningsdivision eller en motoriserad division med 30 medeltunga stridsvagnar per dygn. Armélinjens stabskurs, Enskild utredning, SE/KrA/0212/001:H/F 3a/11.
53. Tidigare skulle angriparen mötas, hejdas och slås genom bl a tre fördelningar med stöd av Kalixlinjens starka artilleribefästningssystem och Bodens fästning/Lule älvs befästningar upp till Vuollerim jämte omfattande lokalförsvarsförband och mycket omfattande förbindelseförstöring, även i Finland bl a med våra fallskärmsjägarförband.
54. Målbild; Planoleat; Terrängoleat; Underrättelsebehov/-plan; Tidslinjal med styrkejämförelse; Framgångsfaktorer; Beslutstillfällen och Beslutsstödsplan. Anpassning av planerna (som genom stridens dynamik snabbt blir obsoleta) sker fortlöpande om stabsmedlemmarna förstått chefens idé med striden.
55. Uppfattningen delas av översten 1.gr Einar Lyth, tidigare bl a fördelningsstabschef och chef armélinjen MHS och då medverkande i nya AR II 1982; samtal vid möte den 2024-11-27 kl 11:00-12:45 i Lyths bostad.
56. Med stöd av sin dåvarande stabschef, senare översten 1.gr Ove Fahlén.
57. Öv 1.gr Gustafssons ebrev till författaren 2024-10-20 kl 20:41.
58. Ibid.
59. Suomussalmi längs Raate-vägen; Rova, Oscar: *Slaget vid Suomussalmi, ett historiskt fall av svärmningskrigföring?*, FHS, OP SA 18–21, 1OP415, 2021.
60. Bygger på samtal med Jonatan Adriaan 2024-12-19 kl 10:06-10:24 och Lars-Göran Uddholm 2024-11-29 kl 14:06-14:20.

61. På liknande sätt blev det traditionella bedömandet författarens metod för att skapa en helhetsbild och kunna navigera i en helt annan, komplex kultur. Det skedde inför grundandet av ett sjukhus i södra Somalia med ansvar för detta under 10 år (numera Afmadow General Hospital) liksom för sex skolor i samarbete med lokala Madrasar; ”motståndarens styrka” var i detta fall korruptionen; ”egen styrka” utgjordes av möjligt stöd från ”The Elders” (förtroendemännen) på resp plats; ”styrkejämförelsen” tillsammans med ”terrängen” (läge vid lättnåelig knutpunkt/flygfält och tillgång på vatten/brunnar) vägledde på vilken plats sjukhusbygget var bäst/tryggast och skolorna kunde organiseras. (Swedish African Welfare Alliance, SAWA Annual Reports, Nairobi 2004–2011; NGOs Coordination Board, Uchumi House, Nkrumah Av, +254 20 2662604, *ngobureau.or.ke*, Co-op Bank House, Haile Selassie Ave, Nairobi, Kenya).